

Typy społeczeństw

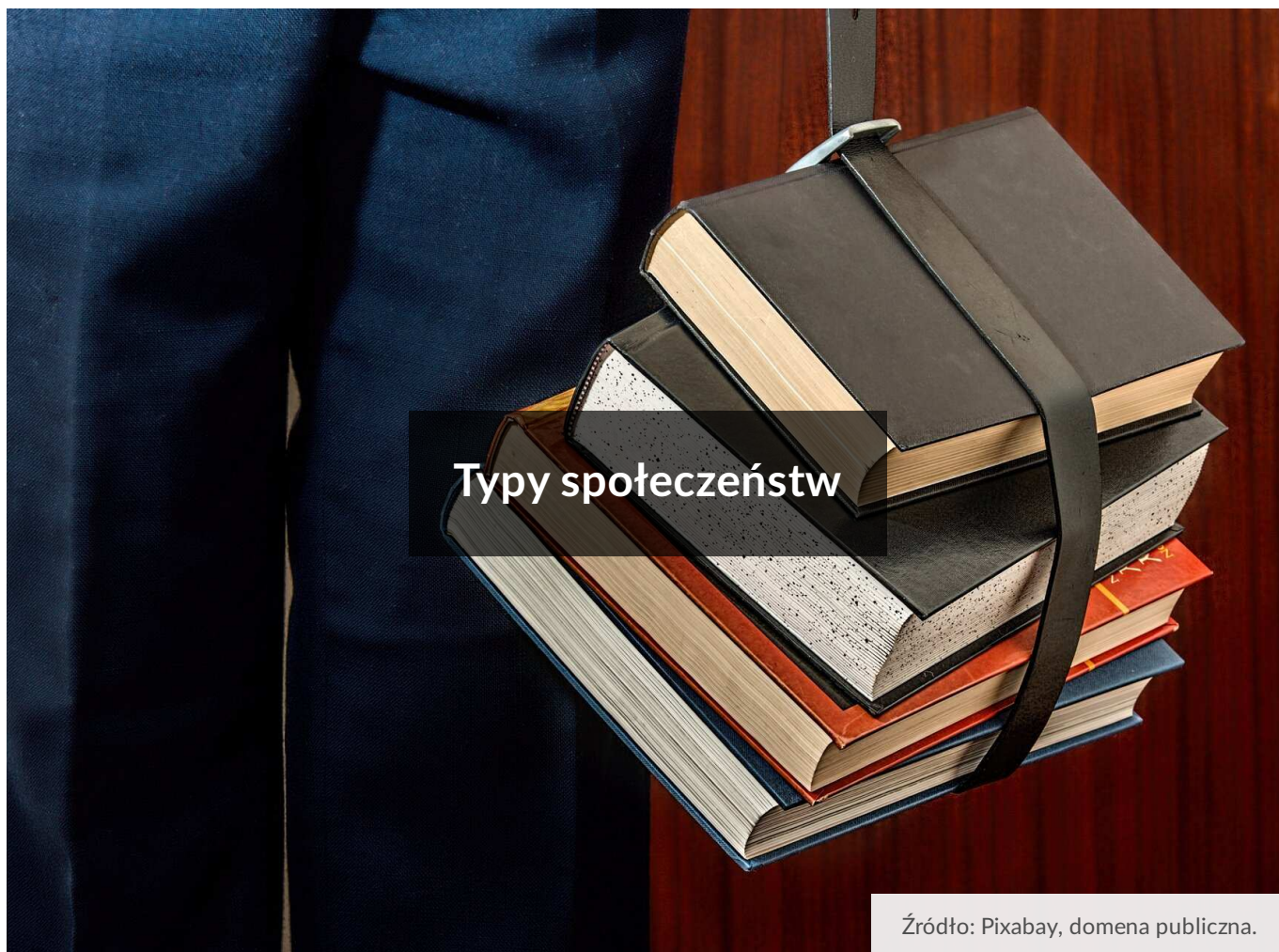
- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Mapa myśli](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Mikołaj Lewicki, *Przyszłość nie może się zacząć*, Warszawa 2018, s. 40.
- Źródło: Alexis de Tocqueville, *O demokracji w Ameryce*, Warszawa 1976, s. 63.
- Źródło: Antoni Kalka, *Między państwem a społeczeństwem – miejsce i rola szkoły w systemie PRL*, [w:] *Życie społeczne, kultura i polityka w okresie PRL*, red. Monika Maciąg, Paulina Szymczyk, Lublin 2018, s. 46–47.

- Źródło: Jadwiga Daszykowska, *Transmisja młodości w dorosłość w kontekście zmieniającego się społeczeństwa*, „*Społeczeństwo i Rodzina*” 2017, nr 51, t. 2, s. 83.
- Źródło: oprac. własne.

Materiał jest częścią serii „*Repetitorium*”.

W tym materiale powtórzymy wiadomości z jednego z działów wiedzy o społeczeństwie. Powtórzenie opierać się będzie na zestawie ćwiczeń interaktywnych z zakresu typów społeczeństw oraz pracy z tekstami źródłowymi i multimediami. W dalszej części znajdują się dokładniejsze informacje na temat tego, jak czytać polecenia oraz odpowiadać na pytania. Podpowiadamy, na co warto zwrócić uwagę.

Twoje cele

- Przeanalizujesz typy poleceń do ćwiczeń dotyczących typów społeczeństw.
- Ocenisz swoją wiedzę, wykonując zestaw ćwiczeń.
- Wskażesz różne typy społeczeństw.
- Scharakteryzujesz dane typy społeczeństw.

Przeczytaj

Ćwiczenia

W powtórkowych lekcjach skupimy się na części poświęconej pytaniom. Odnoszą się one do wielu różnych materiałów źródłowych (nie tylko tekstów oraz ilustracji, ale również map, tabel czy wykresów itp.). Przede wszystkim musisz dokładnie zapoznać się z materiałami źródłowymi, ale także zwrócić uwagę na polecenia. Poniżej przybliżamy, jak rozumieć polecenia w zadaniach różnego typu:

Pamiętajcie, że odpowiedź musi odnosić się do źródła - błędem jest bazowanie wyłącznie na swojej wiedzy i zignorowanie podanego źródła. Chodzi bowiem o to, aby osoba odpowiadająca na pytanie umiejętnie połączyła analizę materiału źródłowego z własną wiedzą. Nie bójcie się korzystać z posiadanych informacji i zawsze odwołujcie się do podanych źródeł. Pamiętajcie również o tym, by wczytywać się w polecenia – czasem wiedza własna nie jest potrzebna, czasem tekst to tylko inspiracja, a innym razem należy połączyć wiedzę z interpretacją tekstu.

Repetitorium – Typy społeczeństw

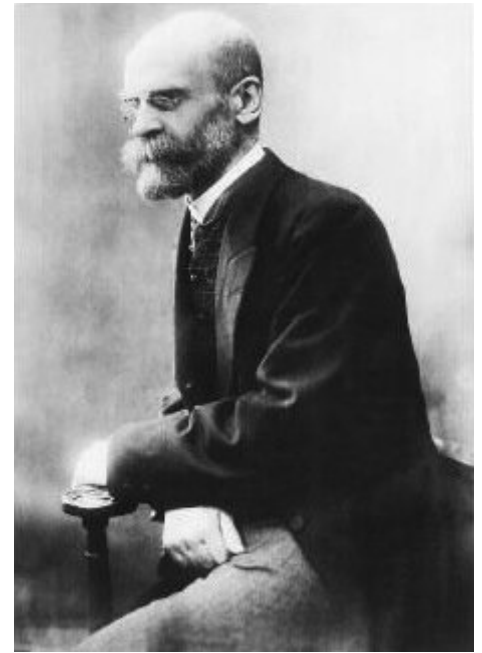
Spółeczeństwo oparte na solidarności mechanicznej i społeczeństwo oparte na solidarności organicznej

Émile Durkheim

Pierwszym z wyróżnionych przez Émile'a Durkheima typów jest [społeczeństwo](#), w którym dominuje prawo karne i w którym życie jednostek podporządkowane jest kontroli społecznej władzy. Wierzenia i przekonania są w nim jednolite i narzucane odgórnie, a świadomość homogenicznych, czyli niezróżnicowanych jednostek roztapia się w świadomości ogólnej. Każde odstępstwo od przyjętych zasad, wzorów postępowania i wartości jest

karane. Solidarność lub, inaczej mówiąc, więź społeczna ma tu charakter czysto mechaniczny.

Drugim typem jest społeczeństwo oparte na prawie kooperacyjnym (cywilnym, administracyjnym, handlowym), w którym życie zróżnicowanych jednostek zorganizowane jest przez podział pracy, ról i wartości. Specjalizacja i funkcje sprzyjają wykształceniu się odrębnych osobowości. Wymiana i współpraca są naturalne, a nawet konieczne. Powstająca w ten sposób solidarność między ludźmi ma charakter solidarności organicznej.

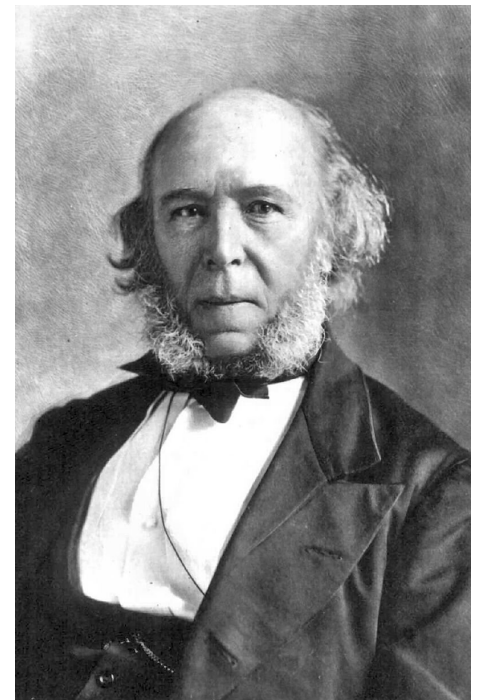
Émile Durkheim

Źródło: domena publiczna.

Spółeczeństwo industrialne i społeczeństwo militarne

Herbert Spencer

Podstawą funkcjonowania społeczeństwa industrialnego (przemysłowego) jest zapewnienie możliwości spontanicznego dążenia do celów indywidualnych i przez to do pomyślności osobistej i społecznej. Zakłada decentralizację i samoregulację społeczną (zdolność jednostek tworzących społeczeństwo do samodzielnego i niezależnego działania), różnorodność przekonań i opinii, wielość stowarzyszeń, a zamiast konfliktu – współpracę międzynarodową, wielość ośrodków kierowniczych w państwie, wyłączenie spod kontroli społecznej dużej części działań jednostkowych, zamiast przymusu zewnętrznego – przymus wewnętrznych przekonań. Opiera się na ruchliwości, innowacyjności, dobrowolności umów między jednostkami.

Herbert Spencer

Źródło: domena publiczna.

Podstawą funkcjonowania społeczeństwa militarne jest zorganizowane i świadomie narzucane dążenie do celów społecznych, którym podlegają cele indywidualne. Jest ono skoncentrowane na walce z innymi społeczeństwami. Ma jeden ośrodek kierowniczy podporządkowujący sobie wszystkie sfery życia społecznego, łączący w sobie władzę cywilną i wojskową, religijną i świecką, polityczną i gospodarczą. Podobnie jak w wojsku, wyznacza każdej jednostce ściśle określone miejsce w społeczeństwie. Narzuca kontrolę nad myślami i wierzeniami jednostek. Prawo nie służy w nim ochronie jednostek, ale utrwalaniu władzy.

Spółeczeństwo arystokratyczne i społeczeństwo demokratyczne

Alexis de Tocqueville

Alexis de Tocqueville

Źródło: Théodore Chassériau, domena publiczna.

W społeczeństwie arystokratycznym jednostki znajdują się w zasadzie w takim położeniu społecznym, jak ich przodkowie. Podziały grupowe – stanowe, korporacyjne, klasowe – są w nim utrwalone, a przywileje tworzą nieprzekraczalne bariery nawet dla wybitnych jednostek. Istnieją w nim oczywiste podziały na grupy „wyższe” i „niższe”. Rola tradycji i autorytetu dla jego funkcjonowania jest niepodważalna.

Spółeczeństwo demokratyczne to takie, w którym ludzie odwołują się nie do autorytetów, a wyłącznie do swojego rozumu jako podstawy służącej organizowaniu

i funkcjonowaniu społeczeństwa. Jednostki nie dziedziczą więc w nim pozycji społecznej po swoich przodkach, lecz zdobywają ją wyłącznie dzięki indywidualnym talentom i umiejętnościom. Nie ma też w społeczeństwie żadnych przywilejów, jest ono w pełni egalitarne. Wszyscy mają możliwość awansu i doskonalenia się. W społeczeństwie tym panuje wiara w postęp całej ludzkości i powszechny humanitaryzm. Może mu jednak zagrażać dążenie zatowizowanych jednostek do

władzy, dominacji i centralizacji. Jednostki i społeczeństwo mogą się przeciwstawiać tej tendencji przez tworzenie samorządów, stowarzyszeń, fundacji, które ograniczałyby te dążenia.

Jednostka w „społeczeństwie” czy w społeczeństwach: politycznym, religijnym, kulturowym i światowym

Florian Znaniecki

Zgodnie z tym stanowiskiem nie sposób mówić o społeczeństwie jako jedności. Istnieją tylko rozmaite grupy społeczne (krzyżujące się ze sobą w różny sposób), do których należą jednostki (ich członkowie) powiązane mniej lub bardziej ściśle, ale nietworzące dającej się łatwo zdefiniować całości. Wyróżnia się cztery ogólne typy społeczeństwa: polityczne, religijne, kulturowe i światowe (oraz dawne plemienne): ludzie mogą należeć równocześnie do wielu z nich w tym samym czasie.

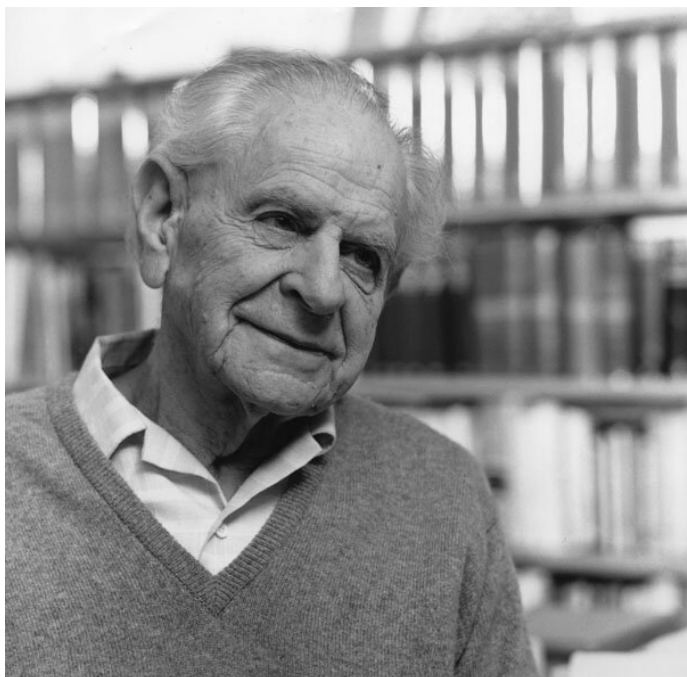
Florian Znaniecki

Źródło: domena publiczna.

Społeczeństwo zamknięte i społeczeństwo otwarte

Karl Popper

W społeczeństwie zamkniętym jednostka jest całkowicie podporządkowana kolektywowi rządzonemu w sposób niedemokratyczny. Miejsce człowieka w hierarchii społecznej jest określone przez tradycję lub/i władzę. Więzy łączące ludzi mają charakter

Karl Popper

Źródło: Lucinda Douglas-Menzies, domena publiczna.

kolektywistyczny (oparte są na wspólnocie rodowej, plemiennej, klasowej, narodowej). Społeczeństwo to przybiera magiczną, irracjonalną postawę wobec rygorystycznie przestrzeganych zasad, narzuconych praw czy zwyczajów. Operuje też jedną, jedynie słuszną ideologią, która nie pozostawia jednostce możliwości żadnego wyboru ideowego ani nie daje jej szansy na ponoszenie odpowiedzialności. Przejawów uznania dla takiego typu myślenia dopatruje się Popper m.in. u Platona, Hegla czy Marksa.

Społeczeństwo otwarte oparte jest na indywidualizmie i zasadzie wolności osobistej jednostki. Jest ona zdolna do odgrywania różnych ról społecznych, wybranych również przez siebie, za które ponosi odpowiedzialność. Podstawą organizacji społeczeństwa otwartego są zracjonalizowane zasady współpracy i wymiany. Władza staje się przedmiotem swobodnej rywalizacji jednostek i grup społecznych, a konflikt – naturalnym sposobem rozwiązywania problemów. Popper uznał przeobrażenie społeczeństwa zamkniętego w otwarte za jedną z największych rewolucji cywilizacji europejskiej.

Społeczeństwo obywatelskie: od Arystotelesa (*koinonia politike*), przez rzymskie *societas civilis*, do współczesnego społeczeństwa obywatelskiego

Funkcjonowanie społeczeństwa obywatelskiego możliwe jest przy następujących warunkach:

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Społeczeństwo obywatelskie tworzą niekontrolowane przez państwo, powstające dobrowolnie i oddolnie stowarzyszenia, fundacje i inne organizacje, które działają w sferze publicznej na rzecz realizacji podstawowych wolności indywidualnych, zbiorowych, a także przestrzegania zasad państwa prawa.

Organizacje, stowarzyszenia, fundacje działające w ramach społeczeństwa obywatelskiego nazywamy obywatelskimi organizacjami pozarządowymi.

W innym ujęciu społeczeństwo obywatelskie to trzeci sektor życia publicznego.

Pierwszy sektor to ten, w którym podmioty i cele są prywatne.

Drugi sektor to władza publiczna (rząd, prezydent, sejm, sądy, samorząd terytorialny). Podmioty i cele są w nim publiczne.

Trzeci sektor to społeczeństwo obywatelskie, w którym podmioty są prywatne (indywidualne lub zbiorowe: grupy), a cele – publiczne.

Można wyróżnić trzy rodzaje relacji między społeczeństwem obywatelskim a państwem:

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Słownik

cywilne nieposłuszeństwo

termin wywodzący się z anglosaskiej tradycji prawnej; oznacza prawo obywatela do niestosowania się do przepisów prawa państwowego, jeśli ogranicza ono wolność osobistą i polityczną jego i/lub innych obywateli; przykładem takiego działania są kroki podejmowane przez Rosę Parks, Henry'ego Thoreau, Mahatmę Gandhiego i Martina Luthera Kinga

społeczeństwo

na gruncie socjologicznym pojmowane jest jako najszersza zbiorowość społeczna, w której skład wchodzi wielostopniowe struktury, grupy, kręgi i inne postaci zbiorowości, są one układami zamkniętymi, posiadającymi określony typ odrębności

Mapa myśli

Polecenie 1

Uzupełnij mapę myśli o charakterystyczne cechy danych typów społeczeństw. Następnie zweryfikuj swoją odpowiedź, zapoznając się z przykładowym rozwiązaniem.

Klasyczny podział na społeczeństwa tradycyjne, przemysłowe i ponowoczesne

Polecenie 2

Zastanów się, czy współcześnie wciąż można odnaleźć społeczeństwa tradycyjne i przemysłowe. Jeśli tak, uzupełnij mapę myśli o przykłady takich społeczeństw.

Ćwiczenie 1

Zastanów się, czy znasz przykłady wskazanych typów społeczeństw. Jeśli tak, podaj je.

Ćwiczenie 2

Wskaż, jak inaczej nazywane jest społeczeństwo ponowoczesne. Możliwe są różne odpowiedzi.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

| Ćwiczenie 1

| Ćwiczenie 2

| Ćwiczenie 3

Ćwiczenie 4

Zapoznaj się z tekstem i wykonaj ćwiczenie.

” Jadwiga Daszykowska

Transmisja młodości w dorosłość w kontekście zmieniającego się społeczeństwa

„Społeczeństwo tradycyjne” określane jest jako przedprzemysłowe, z dominującą gospodarką naturalną, w której przeważająca część produkcji realizowana jest w samowystarczalnych gospodarstwach domowych. W tym typie społeczeństwa rynek i wymiana towarów są słabo rozwinięte. Tradycyjna społeczność jest zamknięta, mało ruchliwa przestrzennie, a jej podstawowe części składowe stanowią rodzina i sąsiedztwo. (...) W takich uwarunkowaniach człowiek nie jest autonomiczną jednostką, lecz częścią zbiorowości. W społeczeństwie tradycyjnym socjalizację (...) określa się jako „wąską” (jest ona także kolektywna). Oznacza to, że człowiek jej poddany „przejmuje” tożsamość tejże zbiorowości wraz z obowiązującym systemem wartości, wierzeń, tradycji, rolę przypisaną mu przez społeczeństwo. Kultura w społeczeństwie tradycyjnym jest w miarę jednorodna, stąd każde zachowanie, które nie mieści się w jej zakresie, jest ganione. Konformizm i posłuszeństwo rozumiane są tu jako „droga” do „sukcesu socjalizacyjnego młodego człowieka”.

Źródło: Jadwiga Daszykowska, *Transmisja młodości w dorosłość w kontekście zmieniającego się społeczeństwa*, „Społeczeństwo i Rodzina” 2017, nr 51, t. 2, s. 83.

Ćwiczenie 5

Zapoznaj się z tekstem i wykonaj polecenie.

” Mikołaj Lewicki

Przyszłość nie może się zacząć

Nowoczesne społeczeństwo charakteryzuje się koncentracją siły roboczej w centrach miejskich, (...) a także pojawieniem się jawnego lub utajonego antagonizmu między pracodawcami i pracownikami. Kontrasty i nierówności społeczne miały wzrastać, co wynikało z zasad systemu ekonomicznego opartego na indywidualnej przedsiębiorczości i wolnej konkurencji.

Źródło: Mikołaj Lewicki, *Przyszłość nie może się zacząć*, Warszawa 2018, s. 40.

Ćwiczenie 6

Zapoznaj się z tekstem i wykonaj polecenie.

” Alexis de Tocqueville

O demokracji w Ameryce

Bez pomocy instytucji gminnych naród może stworzyć sobie wolny rząd, lecz nie będzie w nim ducha wolności. (...) Demokracja pozbawiona instytucji lokalnych nie posiada żadnych gwarancji zabezpieczających ją przed podobnym złem. Jeśli lud nie nauczył się jeszcze korzystać z wolności w niewielkich sprawach, to czyż można spodziewać się, że będzie umiał ją utrzymać w sprawach poważnych? (...) Zarówno więc ci, którzy obawiają się rozpasania, jak i ci, których lękiem napawa władza absolutna, powinni życzyć sobie rozwoju swobód lokalnych.

Źródło: Alexis de Tocqueville, *O demokracji w Ameryce*, Warszawa 1976, s. 63.

Ćwiczenie 7

Zapoznaj się z tekstem i wykonaj polecenie.

” Antoni Kalka

Między państwem a społeczeństwem – miejsce i rola szkoły w systemie PRL

W pierwszych latach po wojnie nie wprowadzano wielu zmian w systemie szkolnictwa. (...) Dokumentem mającym wpływ na rozwój szkolnictwa w kolejnych latach była Deklaracja ideowa PZPR, którą uchwalono w 1948 roku na Kongresie Zjednoczeniowym. Jej istota polegała na oparciu szkolnictwa na ideach marksizmu-leninizmu. Nowe programy szkolne zaczęły wprowadzać język rosyjski do szkół, usuwano natomiast religię. (...)

Źródło: Antoni Kalka, *Między państwem a społeczeństwem – miejsce i rola szkoły w systemie PRL*, [w:] *Życie społeczne, kultura i polityka w okresie PRL*, red. Monika Maciąg, Paulina Szymczyk, Lublin 2018, s. 46–47.

Ćwiczenie 8

Zapoznaj się ze źródłem i wykonaj ćwiczenie.

Oprac. na post.: CBOS, *Aktywność Polaków w organizacjach obywatelskich*, cbos.pl, 2018 [online, dostęp: 21.01.2020].

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Dla nauczyciela

Autor: Justyna Szymańska

Przedmiot: Wiedza o społeczeństwie, Wiedza o społeczeństwie 2022

Temat: Typy społeczeństw

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

I. Człowiek i społeczeństwo.

Uczeń:

8) charakteryzuje współczesne społeczeństwo i analizuje jego cechy (otwarte, postindustrialne, konsumpcyjne, masowe i informacyjne).

Zakres rozszerzony

II. Różnorodność kulturowa.

Uczeń:

2) charakteryzuje wiejską społeczność tradycyjną; wskazuje na różnice między społeczeństwem przemysłowym i poprzemysłowym.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- analizuje typy poleceń do ćwiczeń dotyczących typów społeczeństw;
- ocenia swoją wiedzę, wykonując zestaw ćwiczeń;

- wskazuje różne typy społeczeństw;
- charakteryzuje dane typy społeczeństw.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- dyskusja;
- rozmowa nauczająca z wykorzystaniem ćwiczeń interaktywnych;
- mapa myśli.

Formy pracy:

- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Uczniowie zapoznają się z treścią e-materiału, żeby w czasie zajęć móc aktywnie uczestniczyć w dyskusji i rozwiązywać zadania.

Faza wstępna:

1. Wprowadzenie uczniów w temat lekcji: „Typy społeczeństw” i omówienie celów zajęć.
2. Uczniowie biorą udział w rozmowie wprowadzającej szczegółowo w przedstawiony temat lekcji.

Faza realizacyjna:

1. Podział klasy na grupy. Każda z nich opracowuje fragment materiału z sekcji „Przeczytaj”. Po zakończeniu pracy przedstawiciele zespołów prezentują przydzielone zagadnienie. Pozostali uczniowie sporządzają notatki, mogą zadawać pytania i weryfikować przedstawione informacje.
2. Wybrana osoba czyta polecenie z sekcji „Mapa myśli”. Po zapoznaniu się z uzupełnionymi fragmentami mapy mentalnej uczniowie dzielą się na grupy i opracowują odpowiedzi. Po ustalonym wcześniej czasie przedstawiciel wskazanej (lub

zgłaszającej się) grupy prezentuje propozycję odpowiedzi, a pozostali uczniowie ustosunkowują się do nich. Nauczyciel w razie potrzeby uzupełnia je, udzielając także uczniom informacji zwrotnej.

3. Dyskusja na temat: „Czy współcześnie wciąż można odnaleźć społeczeństwa tradycyjne i przemysłowe?”. Uczniowie przedstawiają swoje argumenty, kontrargumenty i opinie. Na zakończenie chętna/wybrana osoba dokonuje podsumowania.
4. Uczniowie wykonują ćwiczenia interaktywne z sekcji „Sprawdź się”. Wyniki pracy omawiane są na forum i komentowane przez nauczyciela.

Faza podsumowująca:

1. Chętne/wybrane osoby dokonują podsumowania zajęć ze swojego punktu widzenia.
2. Na zakończenie nauczyciel dokonuje oceny pracy wylosowanej grupy. Prosi o samoocenę uczniów dotyczącą współpracy w zespole oraz wykonanego zadania. Dokonuje oceny pracy wybranych uczniów.

Praca domowa:

1. Przygotuj kilka pytań dotyczących poruszanych na zajęciach zagadnień, których możesz się spodziewać na kartkówce.

Materiały pomocnicze:

Mirosław Kofta, *Dlaczego potrzebujemy podmiotowości?*, „Diametros”, nr 7, 2006, s. 160–165.

Encyklopedia socjologii, Warszawa 1998.

Barbara Szacka, *Wprowadzenie do socjologii*, Warszawa 2003.

Jadwiga Daszykowska, *Transmisja młodości w dorosłość w kontekście zmieniającego się społeczeństwa*, [w:] *Spółeczeństwo i Rodzina*, t. 51 (2), 2017, s. 83.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

Uczniowie mogą przygotować własne mapy myśli dotyczące zagadnień poruszonych w sekcji „Przeczytaj”.